

N:o 14.

Ank. till Riksd. Kansli den 16 Mars 1880, kl. 6 e. m.

Andra Kammarens Första Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 5, med anledning af väckt förslag om skrifvelse till Kongl. Maj:t rörande undervisning i naturalhistoria i B-liniens högsta klass.

I en till Utskottet remitterad motion (N:o 144) har Herr *S. Axell* föreslagit, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida ej undervisning i naturalhistoria kunde och borde meddelas i B-liniens 7:de klass.

Kammaren behagade erinra sig, att samme motionär vid förlidet års Riksdag föreslog en skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan, att Kongl. Maj:t ville taga i öfvervägande, dels huruvida naturläran icke kunde erhålla ytterligare en veckotimme i läroverkens fjerde och femte klasser, dels huruvida ej undervisning i naturalhistorien borde meddelas i läroverkens högsta klass å samtliga linier; att Kammarens Första Tillfälliga Utskott afstyrkte den förra, men förordade den senare delen af motionen; att Kammaran emellertid biföll motionärens båda yrkanden, det senare af dem utan votering; samt att Första Kammaran, i enlighet med afstyrkande utlåtande från dess Andra Tillfälliga Utskott, afslog motionen, som sålunda ej till någon Riksdagens åtgärd föranledde.

I den nu väckta motionen har motionären ej blott frångått sitt yrkande, att undervisningen i naturlära i fjerde och femte klasserna måtte utvidgas med en veckotimme, utan ock låtit sitt förslag om undervisning i naturalhistoria i den klassiska A-liniens sjunde klass falla. Motionärens förnyade förslag är sålunda begränsadt till det yrkandet, att naturalhistoria må ingå i undervisningen i sjunde klassen af den latinlinie, som är befriad från läsning af grekiska språket.

Motionären vidhåller väl fortfarande befogetheten af det i fjor framställda vidsträcktare förslaget, men har dock — i afvaktan af en mera genomgripande skolreform, som åt naturvetenskapen kan bereda större utrymme i undervisningen — ansett sig tillsvidare kunna på ofvan sagda sätt inskränka sitt yrkande, emedan “ett ämne, hvilket i likhet med naturalhistorien löper så ögonskenlig fara att trän-gas öfver höfvan tillbaka, måste anses för ögonblicket räddadt och jemförelsevis tillgodosedt äfven genom en så ringa åtgärd som den, att undervisning deri blir meddelad i B-liniens öfversta klass“.

Motionären erinrar om de flere föregående uttalanden och beslut, som stödja hans nu gjorda yrkande. Det öfverensstämmer med 1870 och 1874 årens läroverkskomitéers förslag, med den Kongl. propositionen till 1873 års Riksdag, med det då tillsatta särskilda Utskottets förslag, med båda Kamrarnes då fattade beslut, med Andra Kammarens beslut förlidet år. Härtill vill Utskottet foga ett uttalande af en, i Utskottets tanke, mycket betydande auktoritet. Å det i Kjöbenhavn 1873 samlade, elfte skandinaviska naturforskaremötet förekom, inom medicinska sektionen, en öfverläggning om naturvetenskapernas ställning i skolorna. Utskottet tillåter sig att hänvisa till det, både i mötets förhandlingar offentliggjorda, och särskildt tryckta föredrag, hvarmed en frejdad vetenskapsman, professoren vid Karolinska Institutet, Herr Axel Key inledde denna öfverläggning, hvilken slöt med en i det närmaste enhälligt — mot endast två opponenter — antagen resolution så lydande:

“Den medicinske Sektion ved Naturforskermødet i Kjöbenhavn 1873 antager, at Naturhistorien baade som almindeligt Dannelsesmiddel og som pædagogisk Opdragelsesmiddel og særlig som Forberedelse til de medicinske Studier er af saa stor Betydning, at Undervisning deri bør dyrkes og fortsættes ogsaa gennem Skolens øverste Klasser, og at Slutningsprøven deri bør finde sted ved Afgangsexamen til Universitetet“.

Denna meningsyttring torde särskildt böra uppmärksammas såsom en betydande motvigt mot det stöd för den nu i Sverige gällande anordningen, som man (jfr Första Kammarens protokoll för den 12 Maj 1871) hemtat från Norges och Danmarks skolordningar.

Utskottet lär ej behöfva genomgå och redogöra för alla de, med motionärens förslag öfverensstämmande, vare sig beslut af vederbörande, eller uttalanden af auktoriteter, som under ett årtionde hopats på hvaranda. Utskottet anser för ändamålet tillräckligt att blott anföra hvad härom yttrades dels i motiveringen till Kongl. Maj:ts proposition 1873, dels i den för läroverksstadgans revision året derefter förordnade komiténs betänkande. I den förre framhölls, att det natur-

vetenskapliga studiets fullföljande genom alla klasser å latinlinien B. skulle skingra "de farhågor, man hyst, att naturalhistoriens studium vid universitetet, till följd af dess förtidiga afslutande på den klassiska linien, skulle komma att lida afbräck, och detta ämne, hvilket i vårt land funnit så många och så utmärkte bearbetare, blifva föga odladt af dem, som genom sin bildning i öfrigt vore i stånd att med gagu för vetenskapen bedrifva dess studium, och detta desto mer, som ganska troligt synes, att det redan betydliga antalet af dem, som ingå på denna bildningslinie, kommer att ökas". Och i det åberopade komitébetänkandet heter det, att komiterade tänkt sig förhållandet mellan latinliniens båda afdelningar så, att "då afdelningen A. vore att anse såsom den egentliga språklinien, på hvilken för naturvetenskapernes studium utrymme omöjligen kunde beredas, ifall språken, isynnerhet de till ett senare stadium framflyttade klassiska språken, skulle erhålla tillräcklig tid att kunna drifvas med vederbörlig fart och styrka, så borde deremot afdelningen B. hafva till uppgift att drifva de matematisk-naturvetenskapliga studierna i jemnhöjd med de språkliga. Denna afdelning komme alltså att företrädesvis mottaga sådane lärjungar, som vilja, utan att öfvergifva latinlinien, egna sig åt matematik och naturvetenskap, och Komiterade föreställa sig, att blifvande lärare och vetenskapsidkare inom nämnda fack, blifvande läkare m. fl. komma att på denna afdelning erhålla sin första bildning".

Om nu det skälet för Kongl. Maj:ts af Riksdagen gillade förslag angående naturalhistoriens studium hela B-linien igenom, att eljest naturalhistoriens studium vid universitetet skulle komma att lida afbräck, och detta hittills i vårt land med så mycken framgång bearbetade ämne komma att hädanefter föga odlas af dem, som dertill vore bäst egnade, måste anses välgrundadt, är det då ej på samma gång förunderligt och beklagligt, att man i den nya läroverksstadgan frångått denna tanke? Och om, såsom 1874 års komité antog, B-linien kommer att företrädesvis mottaga sådane lärjungar, som vilja, utan att öfvergifva latinstudiet, egna sig åt matematik och naturvetenskap, särdeles blifvande lärare i dessa ämnen, äfvensom blifvande läkare, kan då den anordning vara välbetänkt, som från denna linies högsta klass utesluter naturalhistorien? Kammarens Första Tillfälliga Utskott vid 1879 års riksdag betecknade, under nämnda förutsättning, denna anordning såsom "orimlig", och i detta omdöme instämmer utan tvekan det Utskott, som nu har att yttra sig i frågan.

Det må ock påpekas att man af den i Kammaran förlidet år hållna diskussion om detta ämne torde kunna sluta, att motionärens förslag, så begränsadt som nu skett, då skulle hafva vunnit äfven deras nästan enhälliga bifall, hvilka motsatte sig så väl tillökning af den åt naturläran i klasserna 4—5 anslagna tid, som naturalhistoriens läsning i högsta klassen af den latinska A-linien, der grekiska språket studeras.

Utskottet anser sig vidare böra påminna om och betona, att det yrkande, motionären *nu* framställt, i sjelfva verket utgör en af de grunder för elementarläroverkens från och med höstterminen 1873 i vissa delar förändrade anordning, hvarom *Riksdagen med Kongl. Maj:t* beslutit, och att man därför ej saknar skäl till förvåning, att icke allenast icke detta beslut ännu gått i verkställighet, utan till och med en deremot tydligt stridande anordning blifvit påbjuden genom den nya stadgan för rikets allmänna läroverk af 1 november 1878.

I proposition af den 30 Januari 1873 föreslog Kongl. Maj:t Riksdagen att ställa det i då gällande riksstat uppförda anslaget för elementarläroverken till Kongl. Maj:ts disposition för genomförande af en i vissa delar förändrad anordning af elementarläroverken, hvilkens grunder funnos angifna i ett propositionen bilagdt anförande till Statsrådets protokoll af då varande Chefen för Ecklesiastikdepartementet.

Främst bland dessa grunder nämndes (den återopade bil. sid. 6) »att antalet af samtidigt i klass lästa ämnen inskränkes», hvilken allmänna sats närmare specificerades så, att

1) för de ynglingar å klassiska linien, som läsa grekiska språket (= linien A), undervisningen i tyska språket och i naturvetenskap skulle upphöra med femte klassen;

2) för de ynglingar å klassiska linien, som *icke* läsa grekiska språket (= linien B), undervisningen i tyska språket likaledes skulle afslutas i femte klassen, »men deremot undervisningen i naturvetenskap och naturalhistoria fortgå alla de följande klasserna igenom»;

3) att från läroämnena i de högre klasserna å reallinien naturalhistorien skulle uteslutas till förmån för fysik och kemi;

4) att det dittills valfria ämnet hebreiska skulle ur elementarundervisningen uteslutas;

hvarförutom en inskränkning i antalet af de lägre klassernas läroämnen skulle åstadkommas derigenom, att blott *ett* språk der lästes, på sätt närmare utvecklades i näst följande andra punkt af grunderna.

I afseende å dessa i första punkten af grunderna ingående bestämmelser stannade Riksdagen i följande beslut (skrifvelsen N:o 84, sid. 6—7):

att anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke undervisning i naturalhistoria i elementarläroverkens högre klasser bör meddelas å alla linierna — således ej blott å den klassiska linien B, såsom Kongl. Maj:t föreslagit, utan äfven både å den klassiska A-linien och å den reala linien — dock utan att upptagas såsom examensämne i mogenhetspröfningen å klassiska linien A;

samt att förklara, att någon anledning till anmärkning mot punktens innehåll i öfrigt icke förekomme.

Riksdagen understälde således Kongl. Maj:ts ytterligare pröfning sin afvi-

kande äsigt rörande 'de här ofvan under 1) och 3) anförda, i grundernas första punkt ingående, bestämmelserna; men lemnade de tvenne andra, här ofvan med 2) och 4) betecknade bestämmelserna utan anmärkning.

Kammaren behagade vidare erinra sig, att reservationsanslaget för elementarläroverken af 1873 års Riksdag ställdes till Kongl. Maj:ts förfogande för elementarläroverkens fortsatta verksamhet och för tillämpning — såsom orden lyda i Riksdagens anförda skrifvelse, sid. 13 — af de i Kongl. Maj:ts proposition angifna och af *Riksdagen antagna eller utan erinran lemnade grunder*. Häraf lär framgå, att naturalhistoriens studium å den klassiska B-linien formligen har karakteren af ett vid den medgifna dispositionsrätten öfver anslaget fäst vilkor, karakteren af en mellan Kongl. Maj:t och Riksdagen ingången öfverenskommelse, hvilken rätteligen ej kan utan Riksdagens medgifvande rubbas, hvilken Riksdagen ej frånträdt, men hvilken emellertid lika litet som vissa andra, till grundernas första punkt hörande bestämmelser, som Riksdagen godkänt, blifvit i den nya läroverksstadgan iakttagen.

Om anledningen till denna oväntade afvikelse från Riksdagens beslut känner Utskottet ingenting. Den ofvan nämnda komité af fackmän, som, sedan läroverksfrågan blifvit å 1873 års riksdag afgjord, följande år tillsattes, för att verkställa en revision af skolstadgan, har åtminstone icke tillrädt den. Det är visserligen sant, att denna komité ej hade fullt fria händer att föreslå, hvad den i hvarje fall kunde finna lämpligast, utan var förbunden att »i första rummet» * rätta sig efter de i statsrådsprotokollet af den 3 Januari 1873 uttalade grundsatser, hvilka »af Riksdagen blifvit lemnade utan anmärkning», således äfven bestämmelsen om naturalhistoriens läsning å B-linien. Men att komiterades förslag i *detta* fall ej blott förestafvades af redan fastställda »grunders» tvångsmakt, utan ock af komiterades fria öfvertygelse, det framgår otvetydigt af deras förut anförda yttrande, som ju utgör ett mycket kraftigt förord för naturalhistoriens studium i B-liniens högsta klasser.

Anledningarna till den förundran, Utskottet uttalat, kunna blott ökas, när man erfar, att en bestämmelse, som, ehuru af Kongl. Maj:t föreslagen och af Riksdagen godkänd, likväl ej blifvit i verket satt vid statens skolor, påtvingas enskilda läroverk, såsom vilkor för erhållande af sökt dimissionsrätt. När rektor vid Stockholms Ateneum för ett till två år sedan hos Kongl. Maj:t gjorde ansökan om förnyelse af den nämnda läroverk tillerkända rätt att anställa afgangsexamen, föreskrefs i Kongl. Maj:ts bifallande resolution af 7 Juni 1878:

»att i afseende å den sålunda vid Stockholms Ateneum medgifna afgangsexamen, hvilken i den muntliga delen jemväl skall omfatta *tyska språket och natu-*

* Jfr komiténs, jemte dess utlåtande tryckta skrifvelse till Chefen för Ecklesiastikdepartementet.

ralhistoria, så framt ej på derom gjord framställning annorlunda varder bestämdt, i öfrigt de för afgangsexamen vid rikets högre elementarläroverk gällande bestämmelser skola i tillämpliga delar lända till efterrättelse».

Denna föreskrift, som med *två* examensämnen ökar afgangsexamen från ett af de privata läroverken, kastar en egendomlig belysning öfver det i fjor i Första Kammaren hörda påståendet, att *det ena* af dessa ämnen skulle göra den »redan nog tunga» afgangsexamen från statens läroverk öfver höfvan svår.

Det torde kanske härvid anmärkas, att man ej kunnat undgå att för de privatläroverk, som fått dimissionsrätt, föreskrifva att tyska språket och naturalhistorien skola ingå i mogenhetspröfningen, emedan eljest garanti skulle saknas, att dessa läroverks i afgangsexamen godkände lärjungar egde en insigt i dessa ämnen, motsvarande statsläroverkens lärjungars, hvilka vid flyttningen från sjette klassen undergått slutpröfning i tyska och naturalhistoria. Men denna svårighet är redan löst på ett sätt, som till fullo ådagalägger, att bestämmelsen i nyss anförda Kongl. resolution ingalunda var för nämnda ändamål behöflig. Då nemligen föreståndaren för privata läroverket i Lund 1875 hos Kongl. Maj:t anhöll om ändring af enahanda bestämmelse i det honom meddelade tillståndet att anställa dimissionsexamen, resolverades (12 Febr. 1875), att en, slutpröfningen vid flyttning från statsläroverkens sjette klass motsvarande, särskild examen i tyska språket och naturalhistoria finge under vederbörlig kontroll ega rum vid detta privatläroverk. Och samma medgifvande upprepas i den förnyade tillståndsresolutionen för Lunds privata läroverk af 26 Juli 1878: mogenhetspröfning i tyska och naturalhistoria får, enligt denna resolution, anställas med lärjungarne vid deras uppflyttning i den afdelning, som motsvarar sjunde klassen i statens läroverk. Det är anmärkningsvärdt att denna resolution är några veckor yngre än den förut nämnda angående Stockholms Ateneum.

Att utrymme för naturalhistoriens läsning å den klassiska B-linien utan svårighet kan beredas, tror Utskottet vara ådagalagdt genom den hänvisning till olika utvägar att välja emellan, hvartill frågans behandling förlidet år gaf anledning. Utskottet anser därför tillräckligt att här exempelvis erinra om, att åt "väl-skrifning och teckning" ej mindre än 2 timmar äro anslagne i hvardera afdelningen af B-liniens sjette och sjunde klasser, hvilket förefaller öfverflödigt, då samma ämne icke har *någon* plats å A-linien.

Skall då afgangsexamen från B-linien i nämnvärd mån försvåras, om motionärens förslag varder antaget? Utskottet är förvissadt om, att den i alla händelser ej skall blifva svårare än afgangsexamen från A-linien nu är.

Det är sant, att motionärens förslag ökar afgangsexamen från B-linien med *ett* examensämne, hvarifrån A-linien fortfarande befrias. Men detta uppväges i Utskottets tanke deraf, att engelskan, som karakteriserar B-linien, är ojemförligt mycket lättare än A-liniens grekiska, långt lättare än olikheten mellan det åt en-

gelskan och det åt grekiskan anslagna timal synes skola, enligt läroverksstadgans mening, utvisa. Det kan ock förtjena anmärkas att, då läroverksstadgan såsom valfria ämnen å A-linien upptagit engelska och hebreiska och följaktligen förutsatt, att lärjungar å A-linien kunna hafva tid och kraft att, utom latin och grekiska och franska, studera äfven engelska eller hebreiska eller begge dessa språk, detta innebär ett ej otydligt, om än indirekt medgifvande, att engelskan är så lätt, att den ingalunda kan anses på B-linien medföra en A-liniens grekiska på långt när motsvarande tyngd. Ty under annan förutsättning, d. ä. om engelskan å ena linien ansåges något så när uppväga grekiskan å den andra, vore det ju rent af en orimlighet att med ett så svårt ämne, såsom valfritt tillägg till studiebördan, fresta A-liniens lärjungars krafter.

Är Utskottets jämförelse mellan de två språk, som tillhöra hvar sin af den klassiska liniens afdelningar, befogad, då torde man ock vara berättigad att påstå, att afgangsexamen från B-linien för närvarande är så mycket lättare än den från A-linien, att den förra genom antagande af motionärens förslag endast skall komma i jämvigt med den senare. Och om det förhåller sig så, då anser Utskottet den hufvudsakliga invändning mot förslaget, som förlidet år anfördes i Första Kammarens Tillfälliga Utskotts utlåtande och sedermera under Kammarens öfverläggning i ämnet, förfalla. Denna invändning gick derpå ut, att, om naturalhistorien skulle i högsta klassen införas, den ovilkorligen måste derifrån uttränga fysiken, hvilket sistnämnda ämnes uteslutande sades vara alldeles stridande mot nu mera antagna pedagogiska grundsatser. Utskottet har förut påpekat, att undervisningstid för naturalhistorien *icke* behöfver skaffas på fysikens bekostnad, och det tror sig genom det senast anförda hafva giltigt motiverat sin åsigt, att fysiken *icke heller* af det skäl behöfver vika för naturalhistorien, att B-liniens afgangsexamen eljest skulle blifva för tung.

I Första Kammaran anfördes äfven mot motionärens förslag, att "naturalhistorien och i synnerhet botaniken icke lämpa sig väl för undervisning i de allmänna läroverken, eftersom endast en ringa del af läsåret faller på den blida årstiden, då undervisningen kan meddelas efter lefvande växter och emedan naturalhistoriens fortsatta studium inom fyra väggar icke tjenar mycket till". Utskottet antager för det första att den "blida årstidens" betydelse för frågan får inskränkas till botaniken, och att ett fruktbringande skolstudium af zoologien verkligen mycket väl går för sig "inom fyra väggar", samt för det andra att, om botaniken "icke lämpar sig" för undervisning i de allmänna läroverken, häraf den konklusionen följer, att botaniken bör ur nämnda läroverks undervisning helt och hållet uteslutas. Vill man åter ej ur den angifna premissen draga denna slutsats, så torde man böra medgifva, att motionärens förslag har den förtjensten att i någon mån afhjelpa den olägenhet, som ligger i det botaniska studiets beroende af "årstiden", eftersom motionären vill förhjelpa detta studium till åtnjutande af ytterli-

gare två läsårs "blida årstid". Och för öfrigt vill Utskottet tro, att undervisningen i naturalhistoria kan utan olägenhet så fördelas på läsårets olika tider, att botaniken under den "blida årstiden" får flertalet af de åt naturalhistorien anslagna timmar, emedan zoologiens läsning förlägges till den tid, då "levande växter" ej finnas att tillgå för undervisningen i botanik.

I Första Kammaran uppgafs ock, att genom den nu gällande läroverksstadgan "naturalhistorien på hela den klassiska linien blifvit förd två år högre upp, än sista läroverkskomitén föreslagit". Denna uppgift hvilat, som Kammaran af det förut anförda behagade finna, på ett misstag: sista läroverkskomitén förordade mycket bestämdt, att naturalhistorien skulle läsas äfven i den *högsta* klassen å B-linien.

Utskottet får sålunda, med anledning af Herr Axells i ämnet väckta motion, och under erinran att motionärens yrkande endast afser verkställighet af Kongl. Maj:ts år 1873 Riksdagen meddelade och af Riksdagen godkända förslag, vördsamt hemställa, att

Andra Kammaran behagade för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller, att Kongl. Maj:t täcktes förordna, att undervisning i naturalhistoria skall meddelas i B-liniens sjunde klass.

Stockholm den 16 Mars 1880.

På Utskottets vägnar:

A. Hedin.

Reservation:

af Herrar *Hedin* och *Axell*, som ansett, att Utskottets hemställan bort erhålla följande lydelse:

"att Andra Kammaran behagade för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller att Kongl. Maj:t, till verkställighet af Kongl. Maj:ts år 1873 Riksdagen meddelade och af Riksdagen godkända förslag, täcktes förordna, att undervisning i naturalhistoria skall meddelas i B-liniens sjunde klass".